

67.308
С 42

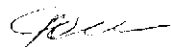
Львівський національний університет імені Івана Франка

СКАБАРА РОМАН МИХАЙЛОВИЧ

УДК 911.3:343.9 (477.83)

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОСТІ
(на матеріалах Львівської області)

11.00.02 - економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Львів-2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат географічних наук, доцент

Білецький Мирослав Іванович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри економічної і соціальної географії

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор

Луцишин Петро Васильович,
Волницький державний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри країнознавства і міжнародних відносин

кандидат географічних наук, доцент

Матях Михайло Миколайович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби

Провідна установа: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, м.Львів

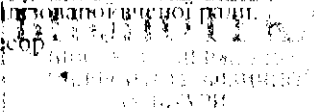
Захист дисертації відбудеться "30" травня 2003 року о "14" годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.08 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41, ауд. 26)

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 17)

Автореферат розісланий " " квітня 2003 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради,
професор

І.М.Волошин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У суспільстві перехідного типу спостерігається зростання соціальних пекараздів, одним з яких є злочинність. Кількісне збільшення зареєстрованих злочинів і засуджених осіб є однією з ознак сучасного українського життя. Найбільш небезпечною є тенденція постійного збільшення кількості посягань проти особистості, приватної власності громадян, швидкого розвитку економічної злочинності. Актуальним напрямком дослідження цих соціальних пекараздів є їх вивчення в територіальному аспекті. Використання такого підходу дає можливість правоохоронним органам урахувати отримані результати і диференціювати боротьбу зі злочинністю в умовах конкретних регіонів. Важливими і актуальними є теоретичні результати таких досліджень, бо з'являється можливість глибше проникнути у механізм детермінації злочинності та її змін, встановити закономірності виникнення та функціонування злочинності у різних за соціально-економічними, соціально-культурними та іншими характеристиками регіонах. Усе це допомагає напрацюванню стратегічних заходів боротьби зі злочинністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами і планами. Виконана робота є складовою частиною наукової тематики кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка щодо дослідження суспільно-географічних проблем західного регіону України.

Об'єктом дослідження є сфера злочинності в усіх її проявах у масштабі обласного регіону. Загальні питання розглядаються на матеріалах Львівської області (за рядом аспектів на тлі західного регіону України), а більш конкретні — на матеріалах всіх двадцяти адміністративних районів і семи міст обласного підпорядкування.

Предметом дослідження є структурні і територіальні особливості злочинності у Львівській області; чинники злочинності, їх вплив на її динаміку та структуру; особливості просторової організації головних видів злочинності, територіальна структура сфери злочинності в цілому.

Метою дисертаційного дослідження є дослідження суспільно-географічних аспектів злочинності і встановлення характеру їх взаємодії з особливостями окремих сфер суспільного життя. Для досягнення вказаної мети в роботі розв'язувались наступні завдання:

- визначити зміст і обсяг поняття "суспільно-географічні аспекти злочинності";
- вивчити вплив різних чинників на динаміку, стан і територіальну структуру злочинності в цілому і окремих її видів;
- використати різні методичні прийоми (порівняння, математичні, картографічні та ін.) для визначення особливостей поширення злочинності;
- дослідити структурні особливості злочинності у розрізі адміністративно-територіальних одиниць Львівської області;
- встановити і вивчити елементи територіальної структури злочинності у Львівській області;

dc.3/а

запропонувати рекомендації щодо розробки програм профілактики і боротьби зі злочинністю.

Методологічну основу дослідження складають сучасні теорії суспільної географії, концептуальні напрацювання українських та зарубіжних учених. У роботі використано положення наукових праць С.Лука, С.Паврицького, О.Паблія, М.Біленького, Ф.Заставного, М.Пістуня, Л.Шевчук, В.Шакуна та ін.

При написанні дисертаційного дослідження використано статистичні і аналітичні матеріали Львівського обласного управління Міністерства юстиції України, Львівського обласного суду, Львівської обласної прокуратури, Управління Міністерства внутрішніх справ України у Львівській області та Львівського обласного управління статистики Державного комітету статистики при Кабінеті міністрів України.

Застосовано ряд методів і прийомів дослідження, зокрема, загальнонаукові (системно-структурний підхід, історичний аналіз, метод багатовимірної аналізу) та спеціальні (порівняльно-соціально-економіко-географічний, картографічний та інші).

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації узагальнено поняття суспільно-географічних аспектів злочинності; визначено вплив основних чинників на динаміку, стан, структурні та територіальні особливості злочинності; здійснено суспільно-географічний аналіз стану і розвитку просторової структури злочинності у Львівській області, зокреслено перспективи використання просторового аналізу у створенні програм профілактики і боротьби зі злочинністю; складено карти поширення злочинності.

Практичне значення і реалізація результатів дослідження. Висновки дисертації мають бути використані для вдосконалення роботи правоохоронних органів з урахуванням територіальних відмінностей поширення злочинності. Окремі положення теоретичних і практичних досліджень дисертаційної роботи можуть застосовуватися у навчальному процесі у дисципліні "Соціологія", "Соціальна географія", "Регіональна соціально-економічна географія".

Апробація результатів роботи. Положення дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на наукових конференціях професорсько-викладацького складу географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (1999, 2000 р.), Всеукраїнській науковій конференції студентів і аспірантів «Географічні дослідження в Україні на межі тисячоліть» (Київ, 2000 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи трансграничного співробітництва в аспекті процесів Європейської інтеграції» (Луцьк, 2000 р.), Міжнародній конференції «Актуальні проблеми географічного українознавства на зламі тисячоліть» (Тернопіль, 2000 р.), Всеукраїнській студентсько-аспірантській конференції «Сучасний етап, проблеми та перспективи розвитку досліджень з географічних дисциплін та картографії в Україні» (Тернопіль, 2000 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені й опубліковані у періодичних виданнях, збірниках наукових праць, матеріалах і

те зах наукових конференції, з них три - у фахових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, містить 8 додатків. Дисертація викладена на 148 сторінках машинопису, ілюстрована 12 рисунками та 6 таблицями. Список використаних літературних джерел включає 148 найменувань. Дисертація виконана на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** розкрито актуальність теми, сформульовано мету і завдання дисертаційного дослідження, обгрунтовано наукову новизну, виділено особистий внесок у розробку наукових результатів, їх теоретичне і практичне значення.

У першому розділі **“Теоретичні та методичні основи дослідження суспільно-географічних аспектів злочинності”** розглядаються поняття суспільно-географічних аспектів злочинності та методичні основи дослідження цього феномену.

У першому підрозділі зазначається, що зміст і обсяг поняття “злочин” змінювався протягом усієї історії людства. Головною закономірністю злочинності визнано її абсолютне і відносне зростання. Паралельно з виникненням нових видів злочинності відбувався розвиток досліджень, спрямованих на подолання впливу на суспільство цього негативного явища. За Кримінальним Кодексом України злочинном визнається *передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політени, вродові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок*. Виходячи з цього юридичного визначення, злочинцем є *особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що заборонене законом під загрозою кримінальної відповідальності, і була визнана такою судом у встановленому правовому порядку*. Термін “злочинність” вживають у тих випадках, коли мова йде про множинну злочинів, про їх статистичну сукупність. Злочинність у різних її проявах може також включати: окремі види злочинності, що віділяються за об’єктом посягання, формами провини, злочинність представників різних соціальних груп, злочинність у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Переважає більшість використаних у роботі методів за своєю суттю є географічними, проте чимало з них пов’язані з історією, картографією, статистикою, соціологією, кримінологією чи математикою. Частина використаних методів є загальнонауковими, тобто використовуються багатьма науками. Посидання всіх використаних методів складає методичну основу роботи.

Використання порівняльного методу дозволило встановити місце Львівської області

у загальноукраїнській структурі злочинності і у Західному регіоні, простежити відмінності криміногенної ситуації всередині регіону.

Статистичні методи використані для визначення кількісних і якісних показників основних видів злочинності. Стан злочинності, звичайно, виражається в абсолютних цифрах і визначається кількістю здійснених злочинів, а також кількістю осіб, що їх здійснили, за певний період. Коефіцієнт злочинності обчислено як кількість злочинів і кількість осіб, що їх скоїли, в розрахунку на 100 тис. осіб населення у віці 14 років і старших.

Використання системно-структурного підходу дозволило розкрити головну ознаку злочинності як системи – її структуру. Вона визначалась за питомою вагою окремих видів злочинів, що становлять злочинність і класифікуються на кримінально-правових або кримінологічних підставах. Злочинність розглядається у взаємозв'язку з іншими негатиивними соціальними явищами (незаконна міграція, "тінізавдя" економіки, паразитарія і алкоголізм тощо), а також з іншими сферами життєдіяльності.

Важливим аспектом системно-структурного підходу є вивчення явища, зокрема, злочинності у динаміці. При вивченні динаміки злочинності статистика записується послідовно за роки, зіставляються дані про злочинність за певний рік із даними за попередній роки. У зарубіжній географії злочинності, кримінології та соціології досить поширеним є також вивчення сезонних коливань злочинності.

Застосування об'єктивного аналізу дозволило поглиблювати адміністративно-територіальні одиниці Львівської області за ознаками криміногенної ситуації. Для цього використано статистику Управління юстиції у Львівській області, тобто бралися до уваги показники, що характеризують склад засуджених осіб, а не зареєстровані злочини. Ознаками об'єктів є усі можливі характеристики складу засуджених осіб. Ці ознаки ми розділяємо на три групи: 1. розподіл засуджених за видами скоєних злочинів; 2. розподіл засуджених за характеристиками особи; 3. розподіл засуджених за мірою покарання.

Матрицю таксономічних відставей для групування утворюють 27 об'єктів, кожен з яких має 23 стандартизовані ознаки (питома вага у загальній чисельності). Утворений граф "дерево послідань" з метою визначення груп об'єктів розділено на 7 підграфів.

У другому розділі – "Суспільно-географічні чинники злочинності" здійснено оцінку головних суспільно-географічних чинників злочинності у Львівській області.

Головним об'єктом вивчення науковців, коли мова йде про чинники злочинності, є її соціальне середовище. Розмежовують соціальне середовище різного рівня. *Метасередовище* утворюють соціальні середовища різних держав, націй, рас з матеріальними умовами їх існування і культурою. Сьогодні мова йде про транснаціональну організовану злочинність. Тим більше, що співробітництво злочинного світу є динамічнішим і успішнішим, ніж тієї частини людства, яка дотримується інших системних цінностей.* *Макросередовище*, або соціально-державне середовище злочинності.

залежить від розвитку конкретної держави, її економічної, політичної і духовної сфери, геополітичного положення. На мезорівні вивчають соціальне середовище певної території зі своєрідністю її економічних, політичних, соціальних і духовних характеристик.

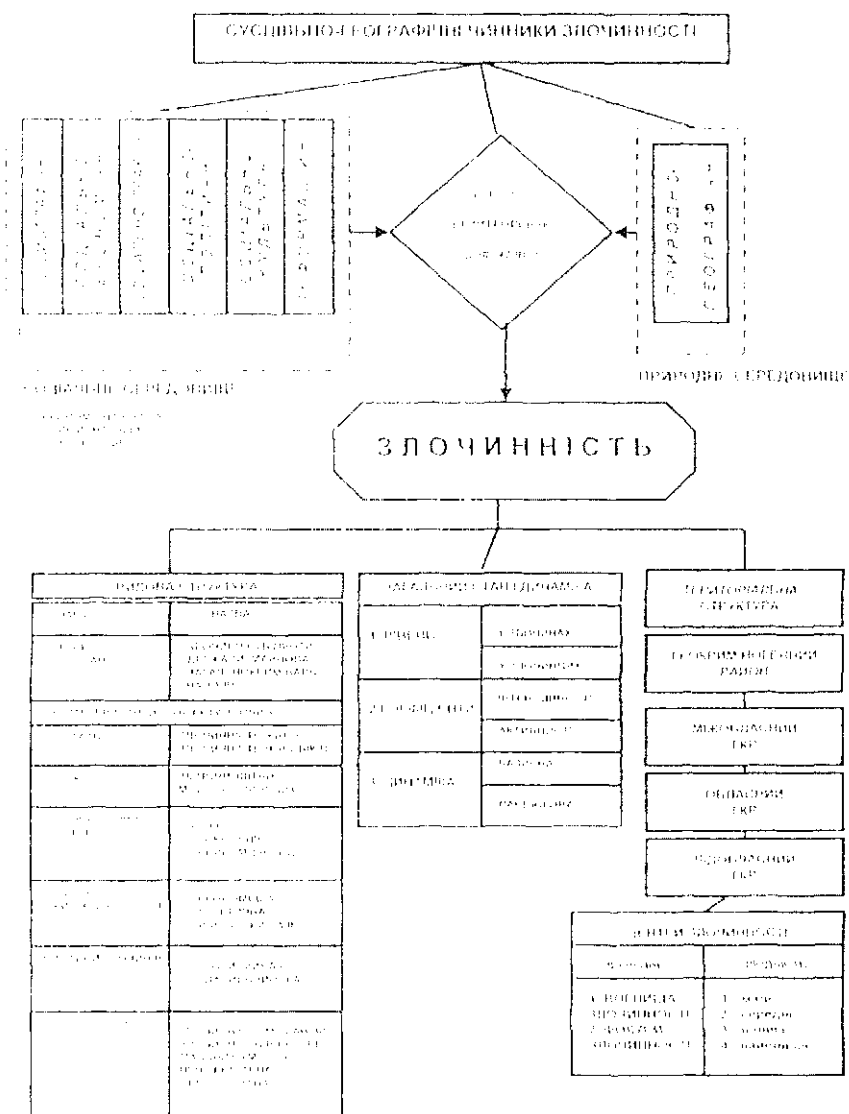

Рис. 1. Суспільно-географічні аспекти злочинності

У свою чергу *мікросередовище людини* може ізолювати особистість від соціально-державного середовища, може свосередно ретранслювати похідну від нього інформацію, може бути досить суперечливим.

Територіальні відмінності злочинності визначаються особливостями цілісного комплексу процесів, що відбуваються у конкретному регіоні [Рис. 1]. Вони є наслідком, по-перше, регіональної специфіки явищ соціально-економічного, соціально-культурного, організаційно-управлінського, правового характеру; по-друге, особливостей динаміки цих явищ у регіоні; по-третє, специфіки взаємодії різних явищ у одному і тому ж регіоні, різних характеристиках умов цієї взаємодії - стану зовнішнього соціального контролю, попереджувальної та правоохоронної діяльності. Таким чином, *суспільно-географічними чинниками злочинності є сукупність явищ і процесів у соціальному і природному середовищі різного геопросторового рівня, які прямо чи опосередковано впливають або у майбутньому впливатимуть на криміногенну ситуацію на конкретній території.*

Зазначено, що у випадку дослідження злочинності перворядним завданням є встановлення взаємозв'язків та особливостей взаємодії злочинності з тими суспільно-географічними об'єктами, які прямо чи опосередковано впливають на криміногенну ситуацію на досліджуваній території. Ми пропонуємо визначати *геокриміногенне положення як сукупність просторових відношень, взаємозв'язків і взаємодій суспільно-географічних об'єктів, які впливають чи у майбутньому впливатимуть на динаміку, загальний стан, просторову та видову структуру злочинності на досліджуваній території.* Говорячи про геокриміногенне положення Львівської області, маємо на увазі не просто існуючі зв'язки, а відношення, які охоплюють зв'язки безпосередні й опосередковані.

Вивчаючи суспільно-географічні аспекти злочинності, головну увагу потрібно звертати на особливості демографічної ситуації або *демографічні* чинники. Статеві-вікова структура визначає не стільки інтенсивність фактичної злочинності, скільки її структуру. Для неповнолітніх більш характерним є вчинення крадіжок, розбоїв, звалтувань, хуліганські прояви, тобто загальнокримінальні правопорушення, для осіб старших 30 років - вчинення економічних чи посадових злочинів.

Не підлягає сумніву пряма залежність злочинності від ступеня урбанізації території. *Урбанізація* має свій вплив не тільки у посиленні ролі міст у суспільстві й зростанні кількості міського населення, а й в інтенсивному впливі міських стандартів життя на сільські поселення. У Львівській області для міст обласного підпорядкування характерним є вищі, ніж у сільських адміністративних районах показники рівня злочинності і рівня судимості. Так, у Стрию, Червонограді, Трускавці і Самборі у 1998 р. засуджено до різних мір покарання від 470 до 490 злочинців у розрахунку на 100 тис. населення, що у 1,5 рази більше, ніж у середньому по області. Застатистиково у "міській" структурі складу засуджених різко переважають злочини проти індивідуальної власності громадян. ♣ курортному Трускавці найбільше осіб засуджено за хуліганство. Найв

“спеціалізується” і на злочинах, пов’язаних з наркотичними засобами - 17,8% засуджених, що, окрім іншого, пов’язане і з порівняно кращим матеріальним становищем мешканців обласного центру, і з наявністю значної кількості потенційних споживачів наркотиків.

Частина злочинності пов’язана з невирішеністю проблем врахування *етнічної структури* населення, яке складається з представників різних етносів, але перебуває в одному регіоні з його соціально-економічними та політичними умовами.

При територіальному аналізі злочинності враховуємо *освітній рівень* населення, якій певною мірою визначає структуру злочинності. Адже відомо, що скоєння таких злочинів, як, наприклад, виготовлення синтетичних наркотиків і прекурсорів, підrobка грошових знаків чи цінних паперів, незаконні фінансові та торговельні операції за допомогою мережі Інтернет тощо, вимагає спеціальних знань і навчків. Особам із вищою економічною освітою більш притаманне скоєння тих злочинів, які складають економічну злочинність — порушення податкового законодавства, правил торгівлі чи заняття підприємницькою діяльністю, правих валютних операцій, хабарництво тощо. *Постійні, миттєві та епізодичні міграції* є складовими демографічної ситуації, впливають на процеси підтворення населення і його структуру. У Львівській області зростає кількість зариманих нелегальних мігрантів, які намагаються незаконно перетнути українсько-польський кордон. Через Україну до країн Західної Європи намагаються потрапити громадяни держав Азії та Африки. Головна частина порушників прибуває до України з Росії.

До важливих соціально-економічних чинників, які впливають на показники злочинності, належать загальний стан і територіальна організація економічної діяльності в цілому і окремих її складових, соціально-професійний склад населення, особливості структури населення за доходами з урахуванням їх величини чи джерел, особливості формування і використання трудових ресурсів регіону, безробіття, забезпечення необхідних потреб населення, які є важливими для їх виживання і відтворення населення. Соціально-економічні чинники впливають на злочинність не відразу, а через певний період, оскільки, по-перше, механізм цього впливу опосередкований характеристиками населення, суб’єктивним чинником; по-друге, злочинність породжують не власне економічні процеси, навіть дуже негативні, а негативні наслідки недостатнього врахування чи ігнорування цих процесів в управлінській діяльності, попередженні злочинності.

Опосередкований вплив на територіальні аспекти поширення злочинності у регіоні мають *природно-географічні передумови і ресурси*. Наприклад, у Львівській області складність рельєфу гірських і передгірських територій негативно впливає на житлове будівництво, вибір майданчиків, на прокладання шляхів сполучення, зменшує доступність до сусідніх поселень. Разом із тими ж умови є сприятливими для виникнення злочинів проти життя, здоров’я, волі і гідності, як наприклад, вбивства, замах на зґвалтування і зґвалтування, нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Між головними характеристиками злочинності і соціального середовища існує

причина, функціональна, статистична залежність і зв'язок етапів. Важливо розуміти, що кожний окремих чинник, яким би негативним він не був, ще не може вважатися основним для оцінки стану злочинності. Можна отримати дані про найбільш поширені обставини, що зумовлюють головні характеристики злочинності, але у різних дослідженнях ці обставини можуть по-різному визначати якісні та кількісні характеристики злочинності.

Третій розділ – **“Просторовий аналіз видів злочинності”** присвячений вивченню загального стану злочинності та поширенню її основних видів у Львівській області.

Львівщина належить до територій із найнижчими в Україні коефіцієнтами суспільності і злочинності – відповідно 430 і 876 у 1998 р. Частка Львівщини у загальній кількості зареєстрованих в Україні злочинів у 1998 р. становила 3,4% і серед засуджених – 3,5%. Аналіз усієї відкритої правової статистики дозволяє виділити кілька суттєвих характеристик і тенденцій криміногенної ситуації у Львівській області.

1. Рівень злочинності і показники суспільності залишаються високими, хоча і є нижчими, ніж максимальні показники середини 90-х років.

2. Трансформація економічного життя українського суспільства, негативними наслідками якої є тінізація виробництва, різке матеріальне розшарування, безробіття та інші соціальні негаразди, призвела до кардинальних змін у загальному складі зареєстрованих злочинів і складі засуджених. Серед зареєстрованих у Львівській області злочинів потрібно відзначити зростання протягом останніх років таких її видів, як розкрадання державного і громадського майна – збільшення кількості у 7,6 рази протягом 1985-1998 рр., злочини проти особистої власності громадян – 7,3, наміснені вбивства і замах на вбивство – 2,3 та наміснені тяжкі тілесні ушкодження – 2,1.

3. Протягом останніх років правоохоронні органи констатують зростання суспільної небезпеки і організованості злочинності. Доказом цього є, зокрема, збільшення кількості посягань, вчинених з використанням вогнепальної та холодної зброї, кількості випадків вилучення предметів злочинної діяльності.

4. Правоохоронні органи Львівщини все частіше стикаються з ситуацією, коли зареєстровано злочин, розслідувано, доведено провину однієї чи кількох осіб, навіть винесено вирок, а його виконання є неможливим через звикання злочинців. Кількість розшукуваних злочинців протягом останніх років постійно зростає.

5. Характерною рисою загального стану злочинності в області є постійне зростання кількості і питомої ваги нових для нашого регіону і України в цілому видів злочинів. До них ми відносимо сукупність кримінальних посягань щодо податкового законодавства, окремі злочини в економічній сфері та наркозлочинність.

6. Особливе занепокоєння викликають зміни у соціально-демографічній структурі складу злочинців. У Львівській області серед осіб, що скоїли злочини, неповнолітні складають 8,6%. Для осіб, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, характерними є переважно дрібні крадіжки, грабежі і розбійні напади.

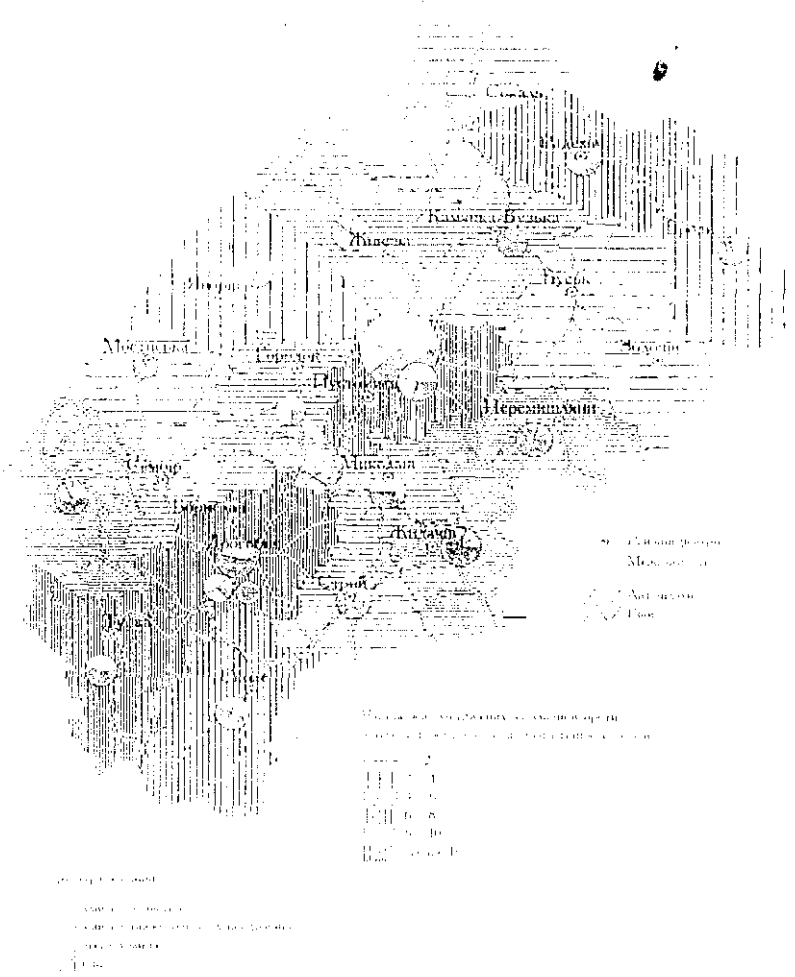

Рис. 2. Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи

Майже кожен п'ятий злочин в області скоюють жінки, а більше половини – особи працездатного віку, які не працювали і не навчалися.

7. Зростає вплив найбільш небезпечного у кримінологічному плані виду злочинності рецидивної. Серед осіб, які скоїли у 1998 р. злочин на території Львівської області, ті, хто раніше скоювали злочини, становлять 11,3%.

Адміністративні райони, місто Львів і міста обласного підпорядкування значно різняться за рівнем і питомою вагою різних видів злочинності [Рис.2]. Сильною рисою діяльності територіальних одиниць є переважання у структурі складу засуджених осіб

тих, хто скоїв злочини проти індивідуальної власності громадян або проти державної і колективної власності; причому перший вид переважає у 12 адміністративних районах, п'яти містах обласного підпорядкування і в обласному центрі. Лише у місті Трускавець перше місце у структурі судимості займає хуліганство.

У четвертому розділі – “Територіальна структура злочинності” – розглядається просторова організація злочинності у Львівській області. Відзначено, що головним елементом територіальної структури злочинності є геокриміногенний район. Це – *значна цілісна ділянка території з своєрідною сукупністю взаємопов'язаних елементів демографічного, соціально-економічного, соціально-правового, соціально-політичного та природно-географічного характеру, які прямо чи опосередковано впливають або у майбутньому впливатимуть на специфіку криміногенної ситуації*. Геокриміногенний район належить до компонентної форми геопросторової організації суспільства на загальнодержавному рівні. На рівні адміністративних областей виділяють області геокриміногенні райони і на рівні адміністративних районів – відобласті геокриміногенні райони.

Львів та його приміська зона (Городоцький, Кам'янка-Бузький, Нустомітський і Яворівський райони) утворюють *Центральний геокриміногенний район*. Місто Львів постійно виділяється за кількістю як зареєстрованих злочинів, так і засуджених осіб; значна кількість осіб засуджено і у Яворівському районі. Визначальною ознакою для виділення цієї групи як окремої є високі показники у структурі складу засуджених за видами посягань проти індивідуальної власності громадян. Частина цього виду найбільшою є у Городоцькому (37,8%), Кам'янка-Бузькому (37,2%) і Яворівському (33,1%) районах області; в цілому по місту Львову і його приміській зоні злочини проти індивідуальної власності складають 36,7% (Львівська область – 30,8%).

Східний геокриміногенний район (Буський, Бродівський, Золочівський, Перемишлянський і Радехівський адміністративні райони) виділений за коефіцієнтом судимості, який є найвищим серед усіх адміністративно-територіальних одиниць. Так, у Буському районі цей показник становить 562 особи, Радехівському – 524, Бродівському – 506, Перемишлянському – 461 і Золочівському – 445. Ця група має найбільш однорідні показники питомої ваги всіх видів злочинів, які у переважній більшості не відрізняються від середніх їх значень у цілому по Львівській області.

Південний геокриміногенний район – місто Дрогобич, Борислав і Дрогобицький район, місто Самбір і Самбірський район, місто Стрий, Стрийський, Жидачівський і Миколаївський райони. За коефіцієнтом судимості потрібно розділити районні центри (Стрий – 576, Самбір – 571 і Дрогобич – 391) і райони, серед яких найвищий коефіцієнт судимості у 1998 р. зареєстровано у Стрийському районі – 487, Миколаївському – 366 і Жидачівському – 345.

Південний ГКР відзначається на тлі Львівської області високою питомою вагою злочинності посягань проти індивідуальної власності громадян (від 40,3% у Стрию до

26,2% - у Дрогобичі), яка переважає частку злочинів проти державної і колективної власності. Вказані вище райони і міста обласного підпорядкування мають певні особливості у структурі засуджених за такими ознаками, як мотивація злочинності, груповий чи організований характер, рецидивізм.

Трускавецька курортно-відпочинкова зона має найвищі в області показники суцільності за злочини проти індивідуальної власності громадян та хуліганства, значною є питома вага злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами. Для міста Трускавця характерною є і сезонна злочинність, викликана прибуттям у літній період на лікування і відпочинок великої кількості людей. Населення міста Трускавця в цей час подвоюється.

Південно-західний (сірський) ГКР (Турківський, Старосамбірський і Сколівський райони). Тут основна кількість засуджених скоює злочини проти приватної або проти державної і колективної власності. Питома вага цих видів злочинності в цілому у цій групі районів становить 52,3% (у Турківському районі – 50,2%, у Старосамбірському – 52,9% і у Сколівському – 46,7%). У структурі посягань на приватну власність громадян різко переважають крадіжки – в цілому для групи 78,7%, причому відсутні крадіжки і розкрадання державного чи колективного майна в особливо великих розмірах. 44,1% засуджених скоює злочини у стані алкогольного і наркотичного сп'яніння при вокаванні в цілому по області – 29,2%. Поширеним є скоєння правопорушень у групі, причому переважно це випадкові, а не організовані злочинні групи, часто вони виникають спонтанно саме у процесі вживання алкоголю. Три чверті засуджених тут становлять працездатні особи, які на час скоєння злочину не працювали і не навчались. Це ще раз підтверджує потребу вирішення проблеми безробіття, яка чи не найбільш гостро відчувається у трьох слаборозвинутих районах області.

Західний (прикордонний) геокриміногенний район – (Мостиський і Жовківський райони). Визначальним для структури злочинності цієї групи районів є їх прикордонне розташування, адже сьогодні вони є основними місцями концентрації злочинності проти держави, особливо різного роду контрабанди, випадків нелегального перетину кордону, сприяючи у нелегальному перетині кордону, підробці юридичних документів тощо. У 1998 р. особи, які засуджені за правопорушення цього виду, становлять у загальній чисельності засуджених відповідно 10,8% і 4,3%. В основному в цих районах скоєно різного роду контрабанду. Проте потрібно звернути увагу, що у складі засуджених осіб, які постійно мешкають у цих районах, складають менше однієї п'ятої частини – відповідно 18,7% і 19,6%. Злочини цього виду тут реєструють на пунктах пропуску через українсько-польський кордон у Шегинях, Раві-Руській та Кракові.

Червоноград і Сокальський район (*Північно-західний ГКР*) є лідерами у Львівській області за кількістю зареєстрованих злочинів і засуджених осіб серед міст обласного підпорядкування, окрім Львова, та адміністративних районів (відповідно 387 і 276 засуджених осіб у 1998 р. і 498 осіб засуджених у розрахунку на 100 тис. населення у віці 14 років і старше). Типовою рисою цієї групи є переважання у структурі злочинності

злочинів проти індивідуальної власності, високий рівень злочинності, пов'язаної з паракримінальними засобами та інших злочинів. Місто Червоноград посідає друге місце за показниками злочинності в області (після міста Львова) і вважається одним з найбільших злочинних центрів у північно-західній частині регіону.

ВИСНОВКИ

Актуальним напрямком дослідження злочинності є вивчення її у територіальному аспекті. Такий підхід дає можливість з урахуванням окремих результатів диференційованої боротьби зі злочинністю в умовах кожного окремого регіону держави. Важливими та актуальними є теоретичні результати суспільно-географічних досліджень злочинності. За їх допомогою з'являється можливість глибше проникнути у механізм детермінації злочинності та її змін, встановити закономірності виникнення та функціонування злочинності у різних за соціально-економічними, соціально-культурними та іншими характеристиками регіонах. Усе це сприяє обґрунтуванню системи заходів боротьби зі злочинністю.

У результаті проведеного комплексного суспільно-географічного дослідження злочинності можна зробити наступні висновки.

1. Зміст поняття суспільно-географічні аспекти злочинності охоплює: загальний стан злочинності у межах досліджуваного регіону; вплив суспільно-географічних чинників на сучасний стан, динаміку та головні характеристики злочинності; видову та територіальну структуру злочинності.

2. Динаміка, загальний стан та структура злочинності в області визначається сукупною дією загальних, регіональних і локальних чинників. До головних чинників злочинності належать геокриміногенне положення, демографічні, соціально-економічні, соціально-правові та соціально-культурні. Встановлено, що між головними характеристиками злочинності і соціального середовища існує причинна, функціональна та статистична залежність.

3. Аналіз правової статистики засвідчив, що Львівська область належить до територій з найвищими в Україні коефіцієнтами судимості і злочинності. Використання порівняльного методу дозволило встановити місце Львівської області у загальноукраїнській структурі злочинності і у Західному регіоні, прослідкувати відмінності криміногенної ситуації всередині регіону.

4. Серед зареєстрованих у Львівській області злочинів виділено кількісне зростання розкрадання державного і громадського майна, злочинів проти особистої власності громадян, навмисних вбивств і замахів на вбивство та навмисних тяжких тілесних ушкоджень. Характерною рисою загального стану злочинності в області є постійне зростання кількості і питомої ваги нових для регіону і України в цілому видів злочинів (порушення податкового законодавства, окремі злочини в економічній сфері та паразитичність).

5. Встановлено, що адміністративні райони, місто Львів і міста обласного підпорядкування значно різняться за питомою вагою різних видів злочинності. Спільною рисою для більшості територіальних одиниць є переважання у структурі складу засуджених осіб тих, хто скоїв злочин проти індивідуальної власності громадян або проти державної і колективної власності. Лише у місті Трускавець перше місце у структурі судимості займає суїцидентство.

6. Показано зміни у соціально-демографічній структурі складу злочинців. В Львівській області серед осіб, що скоїли злочин, неповнолітні складають 8,6%. Для осіб, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, характерними є переважно дрібні крадіжки, грабежі і розбійні напади. Майже кожен п'ятий злочин в області скоюють жінки, а більше половини – особи працездатного віку, які не працювали і не навчалися.

7. У результаті проведеного дослідження визначено, що для міст обласного підпорядкування характерними є вищі, ніж у сільських адміністративних районах показники рівня злочинності і рівня судимості. Серед засуджених у містах різко переважають злочини проти індивідуальної власності громадян. Львів та інші міста обласного підпорядкування мають у структурі засуджених свої особливості, які визначаються їх функціями. Злочинності в містах області притаманні високі показники рецидивності. Причиною такого стану є своєрідне міське криміногенне середовище і відсутність можливості реабілітації в'язнів. У той же час сільські адміністративні райони Львівської області виділяються більшою строкатістю як кількісних, так і якісних показників злочинності. Найвищий рівень злочинності реєструють у промисловому Миколаївському, Пустомитівському і Перемиському (приміська зона Львова) районах. Коефіцієнт судимості найвищий у Бузькому, Мостиському, Радехівському та Сколівському районах.

8. Обґрунтовано, що головним елементом територіальної структури злочинності є геокриміногенний район. Це – значна цілісна частина території області з своєрідною сукупністю взаємопов'язаних елементів демографічного, соціально-економічного, соціально-правового, соціально-політичного та природно-географічного характеру, які прямо чи опосередковано впливають або у майбутньому впливатимуть на специфіку криміногенної ситуації.

9. За допомогою використання багатовимірного аналізу на території області виділено тість геокриміногенних районів та окремо - Трускавецьку курортно-рекреативну зону. Львів та його приміська зона утворюють Центральний геокриміногенний район. Визначальною ознакою для виділення цієї групи як окремої є високі показники у структурі складу засуджених за видами посягань проти індивідуальної власності громадян. Східний ЕКР виділений за коефіцієнтом судимості, який є найвищим серед усіх адміністративно-територіальних одиниць. Південний ЕКР відзначається високою питомою вагою у злочинності посягань проти індивідуальної власності громадян. Трускавецька курортно-

віднощю зона має найвищі в області показники судимості за злочини проти індивідуальної власності громадян та хуліганства. У Південно-західному ГКР основна кількість засуджених скоює злочини проти приватної або проти державної і колективної власності. Визначальним для структури злочинності Західного ГКР є прикордонне розгачування, адже сьогодні він є основним місцем концентрації злочинності проти держави, особливо різного роду контрабанди та випадків нелегального перетину кордону. Північно-західний ГКР є лідером у області за кількістю зареєстрованих злочинів і засуджених осіб серед міст обласного підпорядкування, окрім Львова, та адміністративних районів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Скабара Р.М. Роль суспільно-географічних досліджень у боротьбі зі злочинністю // Україна та глобальні процеси: географічний вимір: Зб. наук. праць. В 4-х т. - Київ: Видав. географічної літератури «Обрії», 2001 - Т.4. - С.117-119.
2. Скабара Р.М. Суспільно-географічне дослідження злочинності неповнолітніх регіону // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія географічна, 2000. - С.85-89.
3. Скабара Р.М. Стан і перспективи транскордонного співробітництва Львівської області у боротьбі зі злочинністю // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Вип. XVIIІАН України. Інститут регіональних досліджень. - Луцьк: Ред.-вид.відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. - С. 278-282.
4. Скабара Р.М. Суспільно-географічні аспекти криміногенної ситуації у Львівській області // Географічні дослідження в Україні на межі тисячоліть: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів. - К.: ВЦ «Київський університет», 2000. - С. 45-47.
5. Скабара Р.М. Суспільно-географічні дослідження злочинності: генеза, сучасний стан і перспективи в Україні // Матеріали Всеукраїнської студентсько-аспірантської наукової конференції «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку досліджень з географічних дисциплін та картографії в Україні. - Тернопіль, 2000. - С.78-80.
6. Скабара Р.М., Біленький М.І. Суспільно-географічне дослідження рецидивної злочинності в регіоні // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Географічна наука і освіта в Україні: погляд у XXI століття». - Тернопіль, 2002. - С.99-105.
7. Скабара Р.М. Територіальні особливості поширення наркоманії в Львівській області // Вісник Львівського університету. Серія географічна. - 1999. - Випуск 24. - С. 90-96.

АНОТАЦІЯ

Скабара Р.М. Суспільно-географічні аспекти злочинності (на матеріалах Львівської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за

спеціальністю 11.00. 02 – економічна та соціальна географія. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2003.

У дисертації досліджено структурні та територіальні особливості злочинності у Львівській області. Встановлено, що динаміка, загальний стан та структура злочинності визначається сукупною дією загальних, регіональних і локальних чинників. До основних чинників злочинності належать геокримінологічне положення, демографічні, соціально-економічні та соціально-правові. Злочинність розглядається нами у взаємозв'язку з іншими негативними соціальними явищами (незаконна міграція, "тінізація" економіки, наркоманія і алкоголізм тощо), а також з іншими сферами життєдіяльності. Проаналізовано структурні особливості основних видів злочинності – проти держави, загальнокримінальної корисливої, насильницької та рецидивної. Серед зареєстрованих злочинів відзначаємо зростання кількості випадків розкрадання державного і громадського майна, злочинів проти особистої власності громадян, навмисних вбивств і замахів на вбивство. Просторовий аналіз злочинності розкрив поширення основних її видів та дозволив виділити територіально-структурні елементи в межах Львівської області.

Ключові слова: злочинність, геокримінологічне положення, суспільно-географічні аспекти, геокримінологічний район.

SUMMARY

Skabara R.M. *Social-Geographical Aspects of Criminality (based on the materials of Lviv region) – Manuscript*

Dissertation for conferring a scientific degree of candidate of geography sciences in speciality 11.00.02 – economical and social geography – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2003.

Structural and territorial peculiarities of criminality in Lviv region have been studied in the dissertation. It has been admitted that dynamics, general condition and structure of criminality in the region is characterized by the aggregate action of general regional and local factors. Geocriminological situation, demographic, social-economical and social-legal factors are common factors of criminality. Lviv region belongs to the territories of the lowest coefficients of convictions and criminality in Ukraine. The rate of Lviv region concerning the total amount of crimes registered in Ukraine in 1998 was 3.4 per cent and 3.5 per cent among the convicts. At the same time the region has the highest indices of the level of criminality in the Western region of Ukraine.

Typical structure of criminality of Lviv region is presented by the crimes against the state, general criminal self-interested, forcible, recidivist criminality and alike. For the last years it should be mentioned the increase of the following registered crimes: stealing state and public property, crimes against personal property of the people, intentional killing and attempts on somebody's life. In Lviv region the indices of the levels of criminality and convictions are higher in urban territories than in the rural ones. Crimes against individual

property of the citizens are prevailing among the convicts in the towns. Lviv and other cities have in the structure of the convicts their typical peculiarities with their functions. Criminality in the cities and towns of the region is characterized by high indices of recidivism. Peculiar urban criminological environment and complete absence of the possibility of moral and social-economical rehabilitation prisoners are the reason of this condition.

Rural administrative districts of Lviv region are distinguished by greater diversity of quantitative and qualitative indices of criminality which is the consequence of the influence of a number of social-demographical, economical and natural-geographical factors. The highest level of criminality is registered in the industrial Mykolayiv, Pustomyty, Peremyshlyany (suburban zone of Lviv) districts. Coefficient of convictions is the highest in Busk, Mostyska, Radekhiv and Skole districts. All that testifies to the concrete trends of practical activity concerning improvement of work of legal institutions in the region which are possible in case of promoting the role of the institutions of local self-government in social-economical development of the region and in the management by these processes as well.

Key words: criminality, geocriminological situation, social-geographical aspects, criminological-geographical district

АННОТАЦИЯ

Скабара Р.М. Общественно-географические аспекты преступности (на материалах Львовской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка. Львов, 2003.

В диссертации исследованы структурные и территориальные особенности преступности в Львовской области. Установлено, что динамика, общее состояние и структура преступности в области определяется совокупным действием общих, региональных и локальных факторов. К основным факторам преступности относятся геокримногенное положение, демографические, социально-экономические и социально-правовые.

Преступность рассматривается нами во взаимосвязи с другими негативными социальными явлениями (незаконная миграция, «тепелация» экономики, наркомания и алкоголизм), а также с другими сферами жизнедеятельности. Проанализированы структурные особенности основных видов преступности. Среди зарегистрированных преступлений отмечено возрастание количества случаев разворовывания государственного и частного имущества, преступлений против частной собственности граждан, намеренных убийств и покушений на убийство. Пространственный анализ преступности раскрыл распространение основных ее видов и позволил выделить территориально-структурные элементы в пределах Львовской области.

Ключевые слова: преступность, геокримногенное положение, социально-географические аспекты, геокримногенный район.